

**Dissertationem de balneis veterum valetudinis causa adhibitis / ... p. p.
Christianus Meusel.**

Contributors

Meusel, Christian.
Brendel, Adam, -1719.
Universität Wittenberg.

Publication/Creation

Vitembergae : Ex Officina Meyeriana, [1712]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/ywhjhz2k>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

**wellcome
collection**

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

2 B. V
AVSPICIIS
RECTORIS MAGNIFICENTISSIMI
FRIDERICI AVGVSTI

PRINCIPIS REGI ET ELECT. SAX. HEREDIS

DISSERTATIONEM

DE

BALNEIS VETERVM
VALETVDINIS
CAVSSA ADHIBITIS

OCCASIONE LOCI HORAT. L. I. EP. XV. v. V. VI. VII

PRAESIDE

ADAMO BRENDELIO

PHIL. ET MED. DOCT. HVIVSQ. P. P. EXTR
POES. ORD

P. P

CHRISTIANVS MEVSEL

MERSEB. SAX

MED. C

XI. KAL. APRIL. ∞ ID CC XII

H. L. 2. S

VITEMBERGAE
EX OFFICINA MEYERIANA

FRIDERICI AUGUSTI
RECTORIS MAGNIFICENTISSIMI
UNIVERSITATIS
PRINCIPIS REGI ET ELECTORIS
DISSERTATIONEM

DE
BALNEIS VETERVM
VALLETVM
CAVSSA ADHIBITIS

ADAMO BRUNDELLO
MEDICO REGIO PRÆFECTO

CHRISTIANVS MEYERVS

IN OFFICINA MEYERIANA
WATERSBACH

DE
BALNEIS VETERVM VALE-
TVDINIS CAVSSA ADHIBITIS

Horat. L. I. Ep. XV. v. V. VI. VII

fane myrteta relinqui,
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulphura contemni.

I.

VT victus, vivendique, rationem consti-
tuimus, ita vel secunda, vel adversa,
utimur valetudine, et modo vitam,
nullis tentati morbis, prorogamus, mo-
do eandem, immatura rapti morte,
deponere cogimur. Nam quamdiu
homines tenui, ac simplici, victu con-
tenti, lautas epulas ignorarunt, et o-
leribus famem, sitim vero aquis, sustentarunt, quod priscis
illis temporibus mortales fecisse, memoriae proditum est,
nec morbis illi conflictati sunt, nec eorum nomina inno-
tuerunt: quemadmodum Plato tradit, destillationes, quas
graece *κατάρρους* vocamus, et quibus hodie nihil frequen-
tius est, usque ad Socratis tempora incognitas fuisse, L. III.
de Republ. adeoque illa tempestate aut nulla, aut pauca,
remedia extitisse, tametsi Homerus Aegyptum multis me-
dicamentorum generibus abundasse, scripserit Odyss. Δ.

Αεγυπλίη, τῆ πλείστα φέρει ζείδωρ & ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἰσθλαὶ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρὰ.

A 2

Postea

Postea vero, quam a tenui illa, ac simplici, victus ratione homines paulatim deflexerunt, ac varia gulae blandimenta, et in ille coquorum artes, excogitarunt, immo praemia iis, qui novum aliquod voluptatis, et luxuriae, genus invenissent, proposuerunt, quod Xerxem fecisse, accepimus, novae, ut sapienter Seneca disputat, Ep. XCVI. morborum species genitae sunt, et adhuc quotidie gignuntur, quae ad inveniendam medicinam homines coegerunt, qua semper carere licuisset, nisi intemperans, et voluptuaria, vita eius usum maxime necessarium effecisset. Sic diu post Hippocratem pueros, et mulieres, podagra excruciare coepit. sic hydrophobia, seu aquae metus, Aristoteli, et antiquis, ignota, ut et elephantiasis, patrius Aegypto morbus, Pompeii aetate sese prodiderunt. sic Tiberium Imperatorem primum coli dolore affectum esse, compertum habemus. sic Plinii aevo mentagra, stomacace, et scelotyrbæ, innotuerunt. sic patrum nostrorum memoria detestanda lues venerea, eaque pene exitialis, universas regiones invasit, gravissimeque divexat. Ut proinde illum errasse mihi non videatur, qui tot esse, et adhuc nasci, morborum species, quot nova ciborum genera inventa sunt, et etiamnum inveniantur, affirmavit. Idem quoque sentit Horatius, qui post ignem, a Prometheo hominibus e coelo illatum, h. e. vitam voluptuosam, quae multas habet artes ministras, varia morborum genera mortales adorta esse, scribit Carm. L. I. Od. III.

post ignem aetherea domo
 subductum, macies, et nova febrium
 terris incubuit cohors,
 semotique prius tarda necessitas
 lethi, corripuit gradum.

Quapropter etiam Aeschylus comminiscitur, eundem Promethe-

metheum medicinam pariter, ac pharmacorum mistiones, invenisse, ut his depellerentur morbi, quos libidinosa, et luxurians, vita pepererat.

εἴ τις εἰς νόσου πέσοι,
 οὐκ ἦν αἰλέξηναι ἄδεν, ἄδὲ βρώσιμον,
 οὐ χριστὸν, ἄδὲ πιστὸν, ἀλλὰ φαρμάκων
 χρεία κατεσκεύαζοντο, πρὶν ἐγὼ σφίσι
 εἰδείξαι κράσεις ἡπίων ἀκυσμάτων,
 αἷς τὰς ἀπάσας ἐξαμύνοντα νόσους.

Quae verba scholiasta hanc in sententiam ita enarrat: εἴ τις ἀρρώσῃσειεν, οὐκ ἦν οὐδὲν βοήθημα θεραπείας, οὔτε διὰ βρώσεως προσφερόμενον, οὔτε δι' ἐπιχρίσεως ἐξωθεν, οὔτε διὰ πόσεως, ἀλλὰ πάντες διεφθείροντο τῇ ἐνδείᾳ τῶν φαρμάκων. πρὶν ἢ ἐγὼ εἰδείξαι αὐτοῖς κενάσματα, καὶ θεραπείας, πρᾶυνούσας τὰς νόσους. In Prometheo victo.

II.

Ita, crescentibus ex intemperantia, et luxuria, morbis, crevit sensim medicina, quae angustis initio finibus circumscripta, paucarum fuit scientia herbarum, quibus fistebatur fluens sanguis, et vulnera paulatim coibant: ἐν βοτάναις ἦν ἀρχαία ἰατρικὴ, ut habent parva scholia Hom. Iliad. M. αἷς μὲν ἔλκος ἐτέρσετο, πάυσατο δ' αἷμα, quia inter non multa auxilia adversae valetudinis plerumque tamen ea bona contigit, ob bonos mores, quos neque desidia, neque luxuria, vitiarunt, ut Celsus scribit in praefat. indeque necesse non erat, circumspicere multa auxiliorum genera, cum essent morborum paucissima, et homines propter simplicem, paucumque, victum salubrius vivebant, quam ubi varia, et multiplex, haec medicina reperta est, quae vix aliquot e nobis ad senectutis principia perducit. Non quod illa fallax, et incerta sit, ac suis operandi facultatibus destituatur: nam et gubernator vult, salva nave, in portum venire, si tamen

tempestate fuerit abreptus, ideo minus erit gubernator; et medicus sanitatem aegri petit, si tamen valetudine, aut intemperantia aegri, aliove quo casu, summa non contingit, dum ipse omnia secundum rationem fecerit, medicinae fine non excidit, scite scribit Quintilianus Instit. Orat. L. II. c. XVII. non quod natura exiguum nobis vitae spatium, ac debiles vires, concesserit: satis illa longa, et in maximarum rerum consumationem large data est, neque debiles vires accepimus, sed facimus, nec inopes vitae, sed prodigi sumus. Praeclare hanc in rem Sallustius in princ. bell. Iugurth. fin captus pravis cupidinibus, ad inertiam, et voluptates corporis pessundatus est, pernicioſa libidine paulisper usus; ubi per intemperantiam, et socordiam, vires, tempus, ingenium, defluxere, naturae infirmitas accusatur, suam quique culpam actores ad negotia transferunt. Ex quibus, eam in sententiam allatis, patebit, intemperantiam, quam medicorum nutricem vocat Barthol. de Moor Cogitat. de instaurat. med. Lib. III. et lautas epulas, varios habere morborum comites, corpusque solvere, ac debilem, et brevem vitam, efficere. Ut recte dixisse mihi videatur Diogenes apud Stobaeum Sermon. VI. τῶν οἰκῶν ἔνθα πλείστη τροφή πολλοὺς μῦς εἶναι, καὶ γαλαῖς καὶ δὴ σάματα τὰ πολλὴν τροφήν δεχόμενα καὶ νόσους ἴσους ἐφέλκεσθαι. Quare mirari non oportet, quamobrem aetas nostra morborum adeo foecunda, et vita multo contractior, sit, ac citius, vix medio vitae spatio decurso, finiatur, quia propter multitudinem, et varietatem, ciborum, quae plena est voluptatis, multa, et varia morborum semina in corpus sparguntur, quae quando germinant, et adoleſcunt, atque ad maturitatem suam perveniunt, lethales fructus proferunt. Audiamus Senecam, graviter hanc in sententiam differentem: innumerabiles esse

esse morbos, non mirabere, coquos numerosa: quam celebres culinae sunt, quanta circa nepotum focos iuventus premit? transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos, signo dato, ad inferendam coenam discurritur. Quantum hominum unus venter exercet! quid tu illos boleros: voluptuarium venenum nihil occulti operis putas facere, etiamsi praesentanei non furant? Ep. XCV. Ac nescio, an non etiam, soluto ab intemperantia, et pessundo dato corpore, vires mentis, quae illo, tanquam instrumento ad obeundas functiones, utitur, solvantur, et extinguantur? Si enim verum est, quod dixerit Democritus, *ἀσυν ψυχὴν εἶναι σοφωτάτην*, nemo sane hoc inficias ibit, animam luxuria, et voluptatibus, diffluentem, semperque madidam, esse stupidissimam, quia corporis sui, quo cum arctissime confociata est, temperiem, et naturam, sequi cogitur. Apposite Hippoc. Lib. I. de Diaeta II. *ἰσέρπει ἐς ἀνθρώπων ψυχὴς μοῖραν σώματος ἀνθρώπου ἔχουσα. τρέφεται δὲ καὶ αὐξέται διαίτη τῇ περὶ τὸν ἀνθρώπον.* Ad quae verba, a Galeno enarrata, Hier. Mercurialis Var. lect. L. IV. V. haec notat: his vero, et multis aliis rationibus, demonstrare conatus est Galenus, Hippocratem, Platonem, et Aristotelem, animam nostram si non ipsissimam corporis temperaturam, saltem eius sequacem existimasse. Ut adeoque in promptu ratio sit posita, quam ob rem intemperantes, et voluptuarii, cum viribus corporis, animae quoque facultates perdant, et extinguant, quia succi vitales, ac sigillatim spiritus, quos vocant, animales, variis inquinamentis, ac sordibus, obruti, atque polluti, ex praescripto naturae officia non faciunt, et vel segnius iter per corpus peragunt, vel, facto quasi agmine, divagantur, ac totam oeconomiam animale[m] labefaciunt, atque convellunt;

vides,

vides, ut pallidus omnis
coena defurgat dubia? quin corpus onustum
hesternis vitiis, animum quoque praegravat una,
atque affigit humo divinae particulam aerae.

scribit Horatius L. II. Serm. II. Has igitur usuras voluptatum, ultra modum, et fas, concupitarum, pendimus, et blanditiis praesentium illecebrarum deliniti, ac cupiditatibus occoecati, relicta bona via, nos convertimus ad sectandam pravam, quae clanculum ad letales infirmitates, et praematuram senectutem, deducit, cum, priusquam quadragesimum aetatis annum attigerimus, pene decrepiti simus.

III.

Ita intemperans, et voluptuaria, vivendi ratio, quae tam foecunda morborum mater est, medicinam maxime necessariam efficit, et mortales ad invenienda remedia adigit, ut morbos, quorum alii sero, alii nunquam, medelam receperunt, profligarent. Quorum quidem cum permulta, eaque innumerabilia, et tam interna, quam externa, inventa sunt, tum in primis balnea frequenti in usu fuerunt, quae, ut Clemens Alexandrinus scriptum reliquit, ἡ καθαρῖότητος ἔνεκα, ἡ ἀλέας, ἡ ὑγείας, ἡ τὸ τελευταῖον, ἡδονῆς, vel, quod addit Columella, ad expellendas per sudorem cruditates, ab ingluvie, et luxuria, genitas, ingrediebantur. Ita enim ille habet Praefat. L. I. R. R., ubi intemperantiam, et alia vitia, perstringit: mox deinde, inquit, ut apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem laconicis excoquimus, et, exucto sudore, sitim quaerimus, noctesque libidinibus, et ebrietatibus, dies ludo, atque somno, consumimus. Quapropter in praesenti de balneis a veteribus valetudinis causa adhibitis, data ab Horatio nobis occasione l. c. disputabimus, quae, quia late patent, et illorum varia fuerunt genera,
ita

ita cuncta pro instituto, quoad nostra intererit, nunc ordine persecuturi sumus.

IV.

Pervulgata autem, et ab ultimis deducta temporibus, ac omnibus usitata populis, consuetudo balneorum est, in quibus sordes, a laboribus, ac sudoribus, ut et illitis unguentis, contractas, abluebant pariter, atque vires recreabant. Ita sentio, cum in mentem venit recordari Vlyssis apud Homerum, qui cum ad Circen post longos viarum errores, et multos perpeffos labores, ingressus erat, confestim lotus est:

ΑΥΤΑΡ ΕΠΕΙΔΗ ΖΕΨΣΕΝ ὕδωρ ἐνὶ ἠνοπι χαλκῶ,
 Ἐς ῥ' ἀσάμινθον ἔσασα, λὸ' ἐκ τρίποδος μεγάλοιο,
 Θυμῆρες κεράσασα κατὰ κράτος τε καὶ ἄμων,
 Ὀφρα μοι ἐκ κάματος θυμοφθόρον εἴλετο γυίων. Odyss. K.

Ex quibus liquet, priscos mortales balneis calidis usos esse, ut partim fractas a laboribus vires repararent, partim ab illis inprimis inquinamentis corpus, quae delibuti unguentis, contraxerant, repurgarent. παρα τὸ τὴν ἄσιν, ὃ ἐστὶ ῥυπον, μινύθειν, ἤγουν ἐλαττοῦν, καὶ μειῶν, ut habent parva scholia ad h. l. ῥυπα enim huiusmodi sordes sunt, quae ex illuvie pingvium corpori affricantur, aut σπίλοι, οἱ τῶ χειρῶν ὑπόντες, ut enarrat Aristophanis scholiasta: et quia, absterfis a corpore sordibus, vires pariter balnea instaurabant, et anxietatem, langvoremque, eximebant, ideo nomen ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀνίας, ut etymol. habet, tulerunt. Quorsum etiam respicit Eustathius ad h. l. ubi scribit, τελικόν ἐστὶν αἴτιον τοῦ λούεσθαι· δῆλον γάρ, ὡς λούεσθαι τις, ἵνα ἐξέλῃται τοῖς θερμοῖς ὕδασι τὸ ἐκ τοῦ κάμνειν κακόν. Atque haec antiquissima balneorum consuetudo fuit, ut quotidie sordes eluerent, possentque mundo coenare corpore, ac vires quoque recreare, quousque, interiecto tempore, ea in medicinam illata, et cum

conservandae valetudini, tum sanandis morbis, accommodata est, quam omnium maxime aestimatam esse, et cunctis aliis magis usitatam extitisse, Galenus, dum omnes fere homines quotidie lavarentur, docet. L. III. Comm. de vict. acutor.

V.

Ac ultimis quidem temporibus, quibus mortales tenui, et simplici, victu vitam sustentabant, simplex quoque, et nullo magnificentiae apparatu distincta, balneorum conditio fuit, dum illi vel vivis fluminibus, quia lineorum pannorum usus vel nondum inventus, vel infrequens, fuit, atque magna ex parte nudi incedebant homines, indeque corpora pulveribus, et aliis fordibus, inquinabant, semet abluabant, vel illa extra urbes erant exstructa. Illud declarat Virgilius, quando Aeneam, e bello reversum, et multo caesorum sanguine, ac pulvere, contaminatum, in aquis fluvialibus lotum esse, scribit L. II. Aeneid.

donec me flumine vivo

abluero.

Conf. L. IV. Aeneid. Hoc vero Eustathius, et Athenaeus docent, τὰ βαλανεία οὐδ' ἐντὸς τῆς πόλεως ἤθελον εἶναι οἱ παλαμοὶ ἀνδρῶπων. Odyss. Δ. Deipnos. IX. Atque hic simplex balneorum usus ut apud alias gentes diutissime stetit, ita primi fuerunt Graeci, qui eundem, quod ex Vitruvio de Architectura patet, immutare, et magnificentius balnea exstruere, coeperunt, quousque demum apud Romanos penitus in desuetudinem abiit, et, crescente indies luxu, crevit pariter balneorum magnificentia, ut quisque pauper sibi videretur, ac sordidus, nisi parietes illorum magnis, et preciosis, orbibus refulsissent, nisi alexandrina marmora numidicis crustis distincta fuissent, nisi illis undique operosa, et picturae

rae

rae modo variata circumlitio praetexeretur, nisi vitro conderetur camera, nisi aquam argentea epistomia fudissent: ne statuarum, et columnarum, nihil sustinentium, ornamentum fileatur, quod libertinorum balnea habebant, ut nihil, nisi gemmas, calcare vellent. Seneca Epistola LXXXVII. Atque tanto luxu, et magnificentia, non solum balnea publica exsplendescebant, sed etiam privata varietate marmorum, et sumptuosa fabrica, illis inferiora non erant, quod balneum Etrusci a Statio Sylv. L. I. V. et Martiali L. VI. Epigr. XLII. descriptum, declarat. Nam praeter marmora, quibus etiam limina exornabant, eadem insuper colorum varietate dispungebant, ut radii, ab illis reflexi, aciem oculorum perfringerent.

ibi marmore picto

candida purpureo distinguitur area gyro.

Scribit Statius Sylv. Lib. II. II. atque hoc marmorationis genus opus Alexandrinum vocabant, seu quod Alexandrinum marmor adhiberetur, sive quod in Alexandrina primum repertum sit; ita enim habet Aelius Lampridius in Alexandro Severo: Alexandrinum opus marmoris de duobus marmoribus h. e. porphyretico, et Laedaemonico, primus instituit, palatio exornato, hoc genere marmorandi. Conf. Plinius H. N. L. XXXV, c. I. Crevit hoc magnificentiae genus sequentibus temporibus, ut non amplius balneis, in aequo solo constructis, contenti fuerint, sed eadem in locis editis suspenderent, et aquam, eamque iam frigidam, iam calidam, tubis, ac fistulis inclusam, pro tempestatis natura, et genio, per parietes deducerent. Suspensuras balneorum Seneca vocavit Epist. XC. quas primum Sergius Orata invenit, teste Plinio H. N. L. IX. c. LX. quarum pariter mentionem facit Statius Sylv. L. I. III. et L. II. II. et L. III. I. Seneca

L.III. natur. quæst. c. VIII. Plinius L. V. Epist. VI. Immo et bibliothecas in balneis non tam ad usum, quam ad pompam, conditas esse, discimus ex Seneca, de Tranquill. animi c. IX. Iam etiam inter balnearia, et thermas, bibliotheca quoque, ut necessarium domus ornamentum, expolitur. Adeo luxu, et magnificentia, Romani, cum in aliis omnibus, tum quoque pretioso balneorum apparatu, et pompa, diffuebant, ut reliquias, ruinasque, illorum nostra etiamnum ætate vix sine maxima animi admiratione contemplari queamus.

VI.

Illud autem, arbitror, ex Tullio patebit, L.III. ad Quint. Fratr. Ep. I. ista veteres loca, in quibus balnea extruebant, balnearia nominasse, variisque partibus, in quibus pro libitu lavabantur, distinxisse. Galenus IV. illarum commemorati, Calidarium, in quod ingressi, calido in aëre versabantur. *προμαλακῆριον* alias vocat, L.IX. simpl. medicam. deinde *λουτρὸν*, seu calidam lavationem, frigidam lavationem, ac demum quartam, in qua sudores detergebantur. L.X. method. collato L.III. de tuenda valetudine, et Hali, filio Abbat. de balneis, Theoric. L.V. c. XIII. Quam tamen distributionem Hieron. Mercurialis, veluti sola suffultam coniectura, non probat, pluresque partes, frigidam nempe lavationem, frigidarium, tepidarium, sudationem calidam, et calidam lavationem, quam vel ipse Vitruvius descripsit, Architectura, L.V. c. X. recenset. de Arte gymnast. L. I. c. X. Non autem errasse, crediderim, Galenum, utpote qui principes tantum enumerat partes, quas sua ætate lavantes imprimis frequentabant, quemadmodum id satis manifeste ex L.II. de tuenda valetudine, quo de frictionibus edisserit, intelligi potest: quas vero sequior ætas, crescente luxu, et amplitu-

plitudine, balneorum, auxisse pariter, atque splendidius exornasse, credibile videtur.

VII.

Ac primo quidem Calidarium illa erat balnei pars, quam tepidus, seu calidus, aër perfundebat, eamque lavantes ingrediebantur ante, quam calida utebantur lavatione, ne propter subitam mutationem offensi, in periculum valetudinis incurrerent, ideoque recte a Galeno *προμαλακτήριον*, sicut supra diximus, vocatur, quo corpora prius praemollebantur, et disponebantur, ut sine noxa calidam lavationem reciperent. Si eundem sequi libuerit, fere paria facit cum tepidario, in quo etiam frictions institutas esse, ex L. II. de tuenda valetudine, discere possumus. Serviebat enim haec pars utrique hominum generi, cum illis, qui calidis lavari cupiebant, tum istis, qui ex calidis egrediebantur, ne ab extremo ad extremum prodeuntes, horrerent, ac in offensam valetudinis inciderent. Ab hac tamen Galeni sententia, quam de balneorum partibus, sua aetate magis usitatis, dixit, Vitruvius, ac Celsus, itemque Mercurialis, discedunt, et Calidarium quoque laconicum nuncupatum esse, pertendunt, sub cuius pavimento concamerato succendebatur ignis, e quo calor per structiles tubulos, in parietibus effictos, ut eos Proclus Pandect. L. VIII. de servit. urban. vocat, diffundebatur, qui operculis aeneis, seu clypeo rotundo, et catenis annexo, obtecti, pro huius reductione, vel suppressione, calorem moderabantur. Hanc sudationem calidam, assam vocat Cicero l. c. quia ficcus calor sudorem largum eliciebat, et redundantes in corpore humores exhauriebat. Conf. Celsus L. II. cap. XVI. Atque haec artificialis est. Praeter quam habuerunt etiam naturales, in quibus calidus vapor, e terra exspirans, et apto susceptus aedificio, sudores ciebat, quales in Etruria, et Baiis, ut alias reticeam, plures

erant, de quibus ita scribit Strabo, Geograph. L.V. πολλή δὲ καὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων ἀφθονία κατὰ τὴν τυρρηνίαν εἶναι· οὐχ' ἤττον δ' εὐανδρεῖ τῶν ἐν βαίαις, ἀ δὲ διωνομασὰ πικρὰ πάντων μάλιστα. Confer. Vitruvius, l.c. L.VIII. c.III. quo magnum numerum calidarum aquarum, earumque naturas, et vires, recitat. A calida vero, eaque sicca, proxime aberat humida, sed pariter calida lavatio, qua utebantur isti, qui sordes a corpore in aquis calidis abluere cupiebant. ζεσὸν λουτρὸν graece vocatur, quia ab accenso igne calefiebat aquae, ut semet ab illis, quas calor subterraneus, incensusque pyrites, calefaciebat, et sigillatim θερμὰ ὕδατα nuncupantur, distingverent, quibus imprimis illi delectabantur, qui curandae valetudinis rationem habebant, quemadmodum infra dicturi sumus. Istud autem h.l. notari interest, τὸ λουτρὸν ἀπὸ τοῦ λουτρῶου differre, et illud aquam, sordibus seu strigmentis a lotionem inquinatam, quod nos docet Eustathius λουτρὸν μὲν τοι μοναχῶς τὸ ἀπόλουμα, ἢ γλίττων ἐν ταῖς ἐμβάσσει γινόμεν⊙ ρῦπ⊙ Odysf. Z. hoc vero aquam, qua quis lavabatur, seu ipsum lavacum, denotare. Iliad. O. quam etiam notionem in sacro novi federis cotice tenet. Ephes. V. XXVI. Tit. III. V. Sed haec pro technicis. Nunc de frigida lavatione dicamus.

VIII.

Haec fiebat in eo balnei loco, quo piscina, aquae frigidae plena, quam Plinius iunior l.c. baptisterium, graeci λουτρῶνα, vocant, posita erat, quamque illi prosequiebantur, qui aestate gelidis lavacris delectabantur, aut valetudinem suffulcire, viresque tueri, et obfirmare, cupiebant, quod Augustum, et Alexandrum Severum, Caesares, fecisse, a Svetonio, et Lampridio, in illorum vitis memoriae proditum est. Illa autem aqua plerumque dulcis erat, et fontana, vel a pluviis collecta, aut a fluminibus per aquae ductus ad balnea corripabatur,

vabatur: quanquam Nero ob immensam, ac profusam, suam libidinem his contentus non fuit, sed marinas per canales, maximis sumptibus constructos, in suas thermas deduci curavit. Incoabat praeterea, scribit Tranquillus, piscinam a miseno, ad avernum lacum, coniectam, porticibus conclusam, quo quicquid totis Baiis calidarum esset, converteretur. In Nerone c. XXXI. Quemadmodum ante eam idem fecisse Caligulam, citatus Svetonius scribit, qui novum balneorum usum commentus est, fabricavitque de cedris liburnicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna thermarum, et porticuum, et tricliniorum, laxitate, magnaque etiam vitium, et pomiferarum arborum varietate, in Caligula. Quos interiecto tempore imitatus est Heliogabalus, qui condito piscinas, et solia, temperavit, et rosato, atque absinthiato vulgus ad bibendum invitavit, nec, nisi unguento nobili, ac croco, piscinis infectis, natavit. Lampridius in eius vita.

IX.

Denique etiam aderat locus, in quo e balneo egressi, sudores detergebant, ac tamdiu morabantur, quousque conceptus in balneo calor resederat: quo facto, inungebantur, non quidem hoc in loco, quemadmodum credibile videtur, sed eo, qui elaeothesium, aut, ut est apud Pollucem, *ἐλαιπήριον* vocabatur. Atque hoc inungendi more in primis Graeci, et, qui eos consecrati sunt, Romani, cum ante ingressum, tum post egressum, balneorum delectabantur, quod praeter Hippocratem de Diaeta L. III. Galenum, de tuenda valetudine L. VI. et Martialem, L. VII. Epigramm. XXXII. his antiquior Homerus docet, Odyss. γ. et Odyss. κ. ubi scholiasta ita commentatur. *ἐλαίω δὲ ἐχρίοντο οἱ λουσάμενοι, ἐμπλάττοντες τοὺς σωματικὰς πόρους, ὡς ἂν μάλιτα λουτρῶν ἕργασιν*

εἰργάζοντο τὴν ὑγρότητα. Ac primis quidem temporibus merum tantum oleum adhibebant, vel id aqua simplici commiscebant, ut eo facilius meatus corporum subiret, et membra, a nimio calore adusta, et exiccata, remolliret. Subinde in eius locum butyrum, sale non conditum, substituebant, quod discimus ex Galeno de aliment. facult. L. III. c. V. saepe etiam, ad libidinem explendam, unguenta variis odoribus, et iis suaveolentibus, temperata, eaque nunc humida, nunc ficca, diapasmata alias appellata, in usum vocabant, quibus vel suavem odorem sibi conciliare, vel nimium profluentes sudores comprimere, ac coercere, connitebantur. οὐχὶ αἰσθῶς ἐλάω πρὸς Θεραπείαν ἰατρικώτερον οἱ παλαιοὶ ἐχρήσαντο συνήθως, ἀλλὰ καὶ πολυτελεῖ ἐχρῶντο ἐλάω, καὶ μύροις. Eustath. Odyss. z. Credibile autem videtur tam Graecos, quam Romanos, inungendi artem, et morem, ab Aegyptiis accepisse, quia, ut Plinii verbis loquar, terrarum omnium accommodatissima fuit unguentis Aegyptus. H. N. L. XIII. c. III. eaque diutissime perdurarunt, ut post Theophrastum Lib. de odoribus, et Dioscoridem L. III. c. XLVII. Prosper Alpinus de Plant. Aegypt. c. II. scriptum reliquit.

X.

Hae autem principes balneorum partes ita erant constructae, ut quaelibet, si natura loci id permiserit, secundum certam coeli plagam, et regionem, disposita fuerit, ac temperati, sibi que necessarii, aëris perflatum caperet, nec minus intus versantes clarae usura lucis frui possent. Vitruvius L. V. c. X. Oribasius L. IX. Coll. c. X. Aerem vero intra balnea pro lubitu, per impressos parietibus tubos, moderabantur, isque temperate calidus erat, ut etiam febrientes ista ingrederentur, ac mulieres cum pueris in illis cibum sumerent, quemadmodum apud Plutarchum scriptum reperio

perio, L. VIII. Sympos. probl. IX. qualiaque forsan fuerint Neronis, si Martialem audiamus. Epigr. L. III. Epigr. XXV.

Si temperari balneum cupis fervens
Fauistine, quod vix Iulianus intraret;
roga, lavetur rhetorem Sabineium:
neronianas is refrigerat thermas.

Insequenti vero tempore hic temperati aeris usus in balneis fere in desuetudinem abiit, ac tanto calore illa perfusa sunt, ut incendio similima viderentur, quo forsan melius cruditates, ab intemperantia in corpore accumulatas, excoquerent, et, profuso largo sudore, avidius sitim quaerent, quibus tamen et valetudini vim intulerunt, ac succis vitalibus corpus privarunt, quia balnea, quae primo ad salutem inventa sunt, dum illi male iis utebantur, in perniciem, et exitium, cadebant.

XI.

Neque demum illud praetereundum est, tempus lavandi penes veteres ita fuisse ordinatum, atque constitutum, ut brachia, manus, et faciem, singulis quidem diebus abluerent, corpore vero toto solum nudinis lavarentur, uti ex Seneca discimus, Ep. LXXXVII. post Pompeii M. vero aetatem, qua luxu, et intemperantia, Romani iam diffuebant, quotidie toto corpore lavari coeptum est, maiorque hominum pars ob mollitiem, et delicias, balneis indulgebat, quae libido usque adeo profusa fuit, et invaluit, ut nonnulli cibos neque ferrent, neque caperent, nisi loti, multi etiam extingverentur, veluti Titus Imperator, qui hac de causa interiit, ut ex sermone eorum, qui aegrotanti ministrarunt, prodidit Plutarchus, Libr. de tuenda valetudine. Merito igitur Plinius in illos medicos invectus est, qui balneis ar-

C

den-

dentibus cibos confici, rati sunt, e quibus tamen plerique minus validi exhibant, obedientissimi autem efferebantur, H. N. L. XXIX. c. I. Hoc profusum lavandi studium postea, sancito publice interdicto, prohibuit Caesar Hadrianus, qui ante octavam horam neminem, nisi aegrotum, lavari concessit, ut auctor est Spartianus in eius vita. Plerumque vero paulo ante, quam cibos sumebant, lavabantur, quod cum multis in locis Homerus docet, tum illud praecipue Iliad. K. his verbis declarat:

τῶ δὲ λοσσαμένῳ, καὶ αἰλειψαμένῳ λίπ' ἐλάῳ
δείπνῳ ἐφιζανέτην.

Conf. Odyss. Δ. Θ. κ. quo scholiasta, conquisitis ex veteri memoria exemplis, hunc morem confirmat. Non raro etiam exercitationibus prius operam dabant, quam balnea ingrediebantur, quod praeter Galenum, Libr. de parvae pilae lusu, Horatius docet L. I. Serm. Satyr. VI.

ad quartam iaceo: post hanc vagor: aut ego lecto,
aut scripto, quod me taciturnum iuvenit: ungor olivo,
non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
admonuit, fugio rabiosi tempora signi,
pransus non avide, quantum interpellet inani
ventre diem durare, domesticus otior.

Non tamen peraeque omnes hoc tempore delectati sunt: fuerunt namque tempestate Galeni, qui etiam ab sumptis cibis, nulla habita valetudinis ratione, sed voluptatis solum causa, lavabantur, unde non modo febres sine rigoribus, sed etiam alia morborum genera nata sunt; quemadmodum et illi in offensam sanitatis incidebant, qui pransi exercebantur, quia exercitationes, eaeque violentiores, post sumptas epulas confectionem ciborum turbant, ac succutiendo

corporis machinam, illam labefaciunt, atque cruditatibus variis, a vehementi commotione in sanguinem vi adactis, illius integritatem polluunt, ac gravissimorum morborum fundamenta ponunt. ὡσπερ γὰρ, scite scribit Galenus μέγιστόν ἐστιν εἰς τὴν ὑγίειαν τὸ πρὸ τοῦ σιτᾶσθαι γυμνάσιον· οὕτω καὶ βλαβερώτατον ἐπὶ σίτοις ἢ πᾶσα κίνησις. Libr. de cibis bon. et mal. succis. Aliis iterum in deliciis erat hora IX. qua etiam lotum esse Iul. Caesarem, ex Tullio L. XIII. Ep. ad Att. ult. meminimus. Ille tertiis saturnalibus apud Philippum ad horam VII. nec quenquam admisit, rationes, opinor, cum Balbo. Inde ambulavit in littore: post horam VIII. in balneum, tum audivit. de Mamurra non mutavit, unctus est, accubuit. Neque etiam me latet, quosdam aliis horis vel alicuius affectionis, aut consuetudinis, vel alius rei causa, balnea ingressos esse, sicuti hoc ex Martiali L. V. epig. VIII. et Lampridio in Vita Alexandri Severi Imperatoris, constare potest. Hunc vero balneorum usum frequentiore reddidisse, aiunt, Asclepiadem Prusiensem, qui cum quendam romae, alta tactum exanimatione, ac pro mortuo elatum, brevi ope caloris in vitam revocasset, magnam sibi gloriam, et nominis celebritatem, comparavit, et crebriorem eorum usuram effecit, quemadmodum post Celsum L. II. c. VI. Apuleius Libr. IV, Florid. scriptum reliquit.

XII.

Ex his autem, quae haecenus eam in sententiam de balneis Veterum exposuimus, clarum, arbitror, atque manifestum, erit, primum usum fuisse, ut sordes a quotidianis laboribus, atque sudoribus, corpori asperfas, eluerent, mundoque corpore incederent. Antiqui enim, quibus vestimentorum usus vel incognitus, vel infrequens, fuit, maximam partem nudi obambulabant, indeque varia

inquinamentorum illuvie corpora conspurcabant, quæ dum multum molestiarum creabant, ac insuper consuetudinem hominum insuavem, et ingratham, efficiebant, balneorum usus, et consuetudo, introducta est. Quemadmodum etiam a ratione non alienum videtur, istos, qui postea in gymnasiis exercebantur, ac pulvere, et sordibus, corpora polluebant, eandem pariter ob causam operam dedisse balneis, indeque usum balneorum in gymnasia quoque inventum esse. Hæc respiciens Vegetius, scribit, Romanos ante usum illorum campum martium, Tiberi vicinum, delegisse, ut romana iuventus cum in illo exercitationes iniret, tum in hoc sudorem, ac pulverem, ablueret, L.I. de re milit. c.X. Posteriori tempore hæc lavandi consuetudo in medicinam quoque recepta, et istis remediis adscripta est, quæ externe valetudini opem ferunt, eamque vel suffulciunt, et constabiliunt, vel morbis fractam, ac eversam, instaurant, et salvam, sospitemque, sua sede sistunt.

XIII.

Quemadmodum vero magna est naturarum humanarum varietas, et discrepantia, et qui his remediis offenduntur, iisdem alii sublevantur, ita balnea non peraeque omnibus vel noxia, vel salutaria, esse solent. Primo autem loco de frigidis dicturi sumus, quibus imprimis Indos delictatos, atque hanc morbos curandi rationem iis per familiarem fuisse, patet ex Strabone, LXV. Geograph; quos etiam imitati sunt Cantabri, qui non solum frigidis morbos sanabant, sed etiam mulieres, quod miratione dignum est, *νήπια πρὸς τι κρήνιον ἐκκομίζουσι, λούσασαι, καὶ σπαργανώσασαι, οἷς εἶχον, διασώζουσιν οἴκαδε* l.c. L.III. Atque hunc frigidarum usum, post Indos, primum omnium Euphorbum, Iubæ Regis medicum, pariter svasisse aegrotis, autor est Polybius,

blius, et Tacit. L.II. Hist. c.LVIII. Quem secutus est Antonius Musa, qui cum Augustum balneis calidis videret frustra fatigari, contraria, ut scribit Plinius, medicina gravem periculo exemit, et, damnato thermarum baiandarum usu, frigidas commendavit. l.c. L.XXIX. c. I. Quo factum est, ut crebro postea Augustus aqua marina pro balneis usus sit, vel etiam Albulis frigidis in agro Tiburtino, salubribus, et a Strabone multum celebratis, potis pariter, et pro balneo usurpatis: quales etiam sunt non procul inde Labanae aquae in agro Nometano, et circa Eretum. l. c. L. V. Quem lavandi in frigidis morem postea imitatus etiam est Horatius, Augusto intima familiaritate iunctus, qui, cum lippitudine oculorum laboraret, et diu calidas baianas adhibuisset, quibus tamen morbus deterior fieret, eiusdem Musae consilio illas deseruit, atque balneis frigidis aliquandiu usus, cum valetudine oculorum rursus in gratiam rediit. L.I. Ep. XV. Iisdem frigidis semet recreavit Agathinus apud Oribasium, cuius verba non piget in medium afferre: equidem saepenumero a coena, cum aegre in somnum delabor, propter aestatem in frigidam descendere consuevi, et mirabile est, quam iucundam noctem trasigam, LX. Coll. c. VII. Quapropter multum quidem gelidis tribuimus lavacris, non tamen in omnibus sequi vellem Charmim, medicum Massiliensem, qui, reiecto calidorum usu, omne curationis momentum in frigidis posuit, et hyberno etiam tempore iisdem lavari sanos, in lacus vero aegrotos, non ubique pari cautione, et fortuna, demergi iussit; quem imitatus est Seneca, qui sese psychroluentem appellavit, Ep. ad Lucil. Neque etiam hic mos utendi balneis frigidis nostra aetate exspiravit: nam et vulgus iisdem ad roborandas vires, et abluendas sordes, delectatur, et apud Britannos tam felici suc-

cessu morbi sine remediis, facta per alvum, vesicam, et perspirationem, excretionem, sanantur, qui alias vel sero, vel nunquam, medelam admiserunt. Ut recte scripsisse mihi videatur Io. Floyerus, quando aquas in agro Bucofteniensi ad temperiem, et vires, Albularum frigidarum, et Labanarum accedere, iisdemque morbis mederi, existimaverit, de Balneis in Dedicat.

XIV.

Vtebantur igitur Veteres frigidis balneis cum ad sanitatem tuendam, tum ad morbos depellendos, atque corpus obfirmandum. Nam adusti a calore, et succis vitalibus maximam partem privati, frigidas ingrediebantur, a quibus, coarctatis meatibus cutis, qui antea patentiores erant, larga succorum vitalium exhalatio coercebatur, atque, redacta in ordinem sanguinis circuitione, ille placido, sedatoque, et convenienti naturae motu, per corpus iter suum faciebat, hincque, relictis paululum viribus, ac villis cutis arefactis remollitis, et relaxatis, pristinus, ac naturalis, vigor corporis instaurabatur. Sigillatim vero frigida fomenta illis, qui fervidiore sanguinis temperie, et constitutione biliosa, praediti sunt, opitulantur, qualem fortasse habuerit Augustus, qui, ut Tranquillus in eius vita commemorat, graves, et periculosas, valetudines per omnem vitam expertus est, quas tamen magna cura tuebatur, in primis lavandi raritate. Ungebatur etiam saepius, et sudabat ad flammam, deinde perfundebatur egelida aqua, vel sole multo calefacta. Huiusmodi enim sanguinis fervidiorem temperiem, ut calida quaevis multis modis acuunt, et incendunt, ita frigida, quae sanguinem roscidis particulis perfundunt, et aequabilem eius mixtionem tuentur, mirifice conducunt, atque morbos, serum sanguinis consumentes, extinguunt. Cui rei
in-

indicio sunt hectici, et febribus ardentibus, cum phrenitide
coniunctis, haemorrhagiis item, ac doloribus ventris, alvi-
que obstructione, deliquio animi, et aliis malis conflictati, qui-
bus frigida opem ferunt, eaque sigillatim *ἡ ἐν ἀεθροισιν οἰδήμα-
τα καὶ ἀλγύματα ἀνευ ἔλκεθ, καὶ ποδαγρικὰ, καὶ σπάσματα, τοῦ ἰένων τὰ
πλείστα τὰ ψυχρὰ πολλὰ καταχέμενα ῥήζει, τε καὶ ἰσχνάνει, καὶ
ὀδύνην ναρκεί.* Hipp. de humidorum usu, X. collato L. I. no. Epi-
dem. XVIII. et Epidem. L. II. X. et de locis in hom. no. LVII.
Eiusdem quoque sententiae fuit Galenus, quando tertiana
febri afflicti, ut ungantur, balneum frigidum ingredian-
tur, ibique madefiant, et, si velint, etiam natent, permisit.
L. I. ad Glauconem. Conf. Oribasius L. VI. c. XXVII. Ita
quoque lavantes in mari salubriter exinaniri, scribit Aristot.
Probl. XII. et XIV. Eustathius vero eadem vitiiis nervorum
mederi, commentatur ad Iliad. κ. his verbis. *θεραπευτι-
κώτερον δὲ εἰς σῶμα τὸ λουτρὸν κατασκευαθὲν ὑπὸ θεραπόνων καὶ
τὰ τὸ σιωπώμενον ἐνταῦθε δὲ σοφός τις γράφει, ὅτι κόπος μὲν θα-
λάτῃ λούοντες ἐθεράπευον, ἢ μάλιστα νευροῖς προσφερθ, ἀναχαλῶν-
τες δὲ τῆς ἐμβάσσει τὰς τῶν μυῶν συλάσεις* Conf. Iliad. Δ, qui-
bus et lassitudinem membrorum eximi, atque vires refici,
prolixius declarat. Sic Cutiliis, aliisque locis, aquae frigidis-
simae sunt, aptissimae stomacho, nervis, et universo corpori,
quae potionibus depurgant, per alvumque transeundo, et-
iam strumarum minuunt tumores. Plin. H. N. LXXXI. c. II.
Cydnus in Ciliciae civitate Tarso fluvius est, isque frigidis-
simus, quo podagrici crura macerantes, levantur dolore. Ar-
rianus de rebus gestis Alexandri, L. II. Curtius L. III. Non
tamen censendum est, semper lavantes, mare, aut lacus, vel
flumina, ingressos esse; habebant enim aliae gentes suas pi-
scinas, quas graeci *κολυμβήθρας* vocant, quarum etiam mentio
fit in sacro novi federis codice. Ioan. IX. v. VII. quo servator
noster

noster ad coecum dicit: ὑπαγε, νίψαι εἰς τὴν καλυμμένηθραν τοῦ σιλωάμι: in his enim modo natabant, modo lavabantur, prout valetudinis ratio postulabat. operae pretium faciet, qui hanc in rem legat Athenaeum L. XII. Deipn. Atque has ob causas etiam factum esse, arbitror, ut illi, qui cupiditate roborandi corpus ducebantur, frigidis lavarentur, a calidis vero, utpote quae corpus αἰθερῆς, καὶ μαλακὸν, efficiebant, abhorrent. Quamobrem Alexander Severus haec militibus interdixit, istos vero, qui illis lavabantur, comprehendere, et in vincula conicere iussit. Lampridius in eius vita: quod ante eum Scipionem Aemilianum, et Metellum, fecisse, a Plutarcho, Aurelio Victore, et aliis, memoriae proditum est.

XV.

Vt frigida, ita etiam calida balnea, apud veteres frequenti in usu fuerunt, quae modo ad levandas lasitudines, et corpora emollienda, graece ἀνθερωπογναφεῖα vocata, modo ad sanandos morbos, adhibebant. Non tamen pares omnibus fuerunt vires, et operandi facultates. Illa enim, quae sigillatim θερμὰ ὕδατα vocantur, tanto salubriora communibus balneis, eisque anteponenda sunt, quantum humana industria superior est princeps omnium, et parens natura. Vt merito illorum errorem, et rerum naturalium, quarum causas natura studiose abscondit, inscitiam, coarguamus licet, qui balnea calida naturalibus non solum similia, sed etiam iisdem superiora, arte confici posse, existiment. Qui enim illi naturam imitari poterunt, quae suas operationes a sensu oculorum removet, quasque ipsi neque cognoscere, neque exponere queant, et si vel maxime eas cognititas haberent, non tamen pari fato, et successu, istas imitari liceret? Nihil equidem solutionibus salium, et eorum viri-

viribus, quas in corporibus nostris exerunt, derogabo: multo minus thermas e salibus, calce viva, et sulphure, arte paratas, improbabo, quarum quippe commoda sibi constant: attamen vero illum, qui eas naturalibus similes, vel salubriores, effecerit, neque aetas nostra tulit, neque unquam, reor, visura est. Hoc enim facile quivis intelliget, quicumque secum perpenderit, thermas naturales pyritae halitibus imbutas esse, easque salia, in exilissimas moleculas divisa, detinere, in quas illa ab arte solvi, atque dividi, nullo modo possunt. Quae etiam respiciens Verulamius, artem imitandi balnea naturalia, dissolvendo in aqua sulphur, vitriolum, ac salia, in desideratis medicinae numeravit. De Augment. scient. Atque hae exhalationes pyritae sunt, quae non solum ignem subterraneum gignunt, sed etiam aquis, et quibusvis calidis fontibus calorem suum impertiuntur, quatenus illae per venas sulphureosi profluenes pyritae, illum paulatim solvunt, eiusque sulphureas, et ferreas, moleculas continuo linctu imbibunt, atque agitando, et ad invicem magnonisu collidendo, ferventes efficiunt, ut ipsae ab hoc aestu parem, et aequalem, calorem nanciscantur. His pyritae halitibus salis nitrosi, cum tenuissimis particulis calcariis, vel gypseis, permisti, particulae accedunt, quibus omnes thermas iam maiore, iam minore copia, abundant, eisque vim urinam, et alvum, cientem tribuunt, quod Th. Gvittodus Tr. de thermis Britannicis, Dn. du Clos, obs. de aquis mineral. Gall. Cl. II. L. XXXI. c. XII. Blondellus descript. therm. Aquis gr. c. IX. Sommerus de thermis Karol. Corn. Consentinus, Prog. de sens. Io. Bapt. Donatius de aquis Villenf. et alii, qui de istis commentati sunt, ita exposuerunt, ut dubitare non amplius liceat. Huiusmodi vero calidarum praeter Ger-

maniam, Britanniam, Galliam, et Hungariam, plenus, foecundusque, est tractus ille Italiae, qui a Cumis usque in Siciliam protensus, Aetnam, et Liparenfes insulas, agrumque Puteolanum, et Neapolitanum, Baianumque, et Pitheculas, ambitu suo complectitur, quod ex lectione Strabonis, Plinii, Solenandri, Leon. a Capua, et aliorum satis, abundeque, constare potest.

XVI.

Quum igitur huiusmodi particulae bene inter se commistae, et temperatae, calidarum aquarum compositionem ingrediuntur, manifestissime, reor, patebit, illas tam ad tuendam valetudinem, quam ad sanandos morbos, permultum valere, siue interne, siue externe, iisdem utamur. Itaque in omni sanguinis cacochymia, indeque natis obstructionibus, et viscerum indurationibus, malo corporis habitu, suppressione mensium, nephritide, arthritide, podagra, spasmodicis, affectibus cutaneis, hysteriis, et generis nervosi, in veteratis capitis doloribus, sterilitate, et cunctis herculeis morbis, qui ab humorum vitalium impuritatibus generantur, merito commendantur, et reliquis medicamentis multis modis anteferri debent. Omnis enim aqua calida, scribit Vitruvius L VIII. c. III. ideo quidem est medicamentosa, quod in praeviis rebus percocta, aliam virtutem recipit ad usum. Namque sulphurosi fontes nervorum labores reficiunt, percalefaciendo, exugendoque caloribus e corporibus humores vitiosos. aluminosi autem, cum dissoluta membra corporum paralyti, aut aliqua vi morbi receperunt, fovendo per patentem venas refrigerationem contrariae caloris vi reficiunt, et ex hoc continenter restituuntur in antiquam

mor-

morborem curationem. bituminosi autem interioris corporis vitia potionibus purgando, solent mederi. Quae dum Veteres, subducta secum ratione, perpenderunt, iustam quoque habuerunt causam, quam obrem thermas calidas nuncuparunt divinas, quia causae caloris ignari, et imperiti, praesentiam numinis, tanquam auctoris, inesse crediderunt, uti id Claudianus de fontibus Aponis manifeste declarat.

Quis casum meritis adscribere talibus audeat?

Quis negat autores haec statuisse deos?

Ille pater rerum, qui secula dividit astris,

Inter prima poli te quoque sacra dedit.

Et fragilem nostri miseratus corporis usum,

Telluri medicas fundere iussit aquas.

Quae cum ita sint, quivis iam intelliget, aquas calidas, arte factas, et particulis sulphureis, ferreis, nitrosis, quibusve, habita causarum ratione, herbae aromaticae, et alia, incoxerint, imbutas, salubres quidem esse, ac in praefatis morbis usurpatas, multum auxilii afferre, nequaquam vero ad salubritatis praestantiam naturalium accedere, multo minus illis aequiparandas esse. Quanquam hoc loco illorum morem sequi nollem, qui aquas calidas tam naturales, quam artificiales, ad omnes morbos utiles esse, putant, et, coeco ducti impetu, pro remedio universali, et sanandis cunctis morbis accommodato, habent, cum tamen manifestum sit, has aquas praeter vires salis sui nitrosi, aquis diluti, et calore, pyritaeque halitibus, in praegnatas, nihil efficere posse. Cui rei argumento sunt morbi venerei, et illi, qui tantam

aquae, falisve, copiam non ferunt, sed illis saepius exasperantur, atque aliis, iisque potentioribus, remediis sanari debent. Quapropter magna circumspeditione opus est, ne quid temere agamus, et immaturam mortem prae valetudine acceleremus, sed rei medicae, et harum aquarum peritus, in consilium adhiberi interest, cuius partes sunt, ut cognitionem naturae aegrotantis, causae morborum, et remedium, habeat, et quodnam ex his, et quo tempore, et quanta copia conveniat, subducta secum probe ratione, praescribat. Praeclare, ut multa, scribit Ill. Boyle de aquis mineral. S. II. n. VII. Summe autem necessarium videtur, ut medici tam naturae aquarum, quas aegrotis commendant, quam quibus tam personis, quam morbis, et quonam etiam modo, praescribunt, prospiciant, et attendant. Tametsi enim innoxia medicamenta quibusdam habeantur, et ex illorum numero, quae, si non profuerint, saltem nequeant obesse, effecta tamen illa, quae imprudentem illarum usum, praesertim diuturnum, saepius, quam par est, comitari solent, movent, mineralium aquarum usum, quo cum nemo ludere tuto potest, tanquam titivilitium, floccifaciendum non esse, unde ut beneficii non parum videmus, ita etiam nocementi non exiguum inde oriundum, praesertim aliquando, quum operatio penitus defierit, et forsitan etiam eiusdem recordationis memoria omnino exciderit.

XVII.

Denique etiam Veteres, modo valetudinis, modo voluptatis, causa ungebantur, et nonnunquam unguentis delibuti, ingrediebantur balnea, sicuti hoc docet Galenus L. VI. de tuenda valetudine: interdum a balneis oblinebantur, quod

quod Homeri tempore vitatum fuisse, ex Odyss. r. discimus:

Αυτὰρ ἐπεὶ λούσεν, τε καὶ ἔχρισεν λίπ' ἐλαίῳ.
 Conf. Odyss. Δ. et Odyss. Ρ. Vtebantur autem unguentis, ut membra, ab aestu adusta, et exiccata, nunc humectarent, et remollirent, quia unctio, sicuti Hippocrates L. II. de Diaet. n. XXXV. scribit, ὑγραίνει, καὶ μαλάσσει: nunc largiorem sudoris eruptionem compescerent, ne viribus privati, et delassati, nimium enervarentur, atque labores recte sustinerent, Lucianus περὶ γυμνασίων: nunc in balneis acquisitam humiditatem retinerent, πρὸς σύμφραξιν τῶν σωματικῶν πόρων, ut Eustathius l.c. scribit, ne fibrae a calore, vel frigore, nimium arefactae, et adstrictae, corrugarentur. Ideo praecipit Hippocrates, ἐλαίῳ τὴν χρίσιν ποιέεσθαι καὶ ἐν θερεί, καὶ ἐν χειμῶνι, πρὸς ἅ τῶν τοιούτων φαρμάκων δεόμεθα. de Ulceribus. IV. Et profecto hoc usus, et experientia, docet, huiusmodi inunctiones oleorum, pro caussarum varietate temperatorum, cum ad remolliendos, et relaxandos, corporis villos aridiores, et rigidiores, tum in resolutionibus, affectibus generis nervosi, reliquisque morbis, a fervidiore sanguinis temperie natis, permultum valere, et interne propinatis medicamentis non contemnendam opem ferre, quod lectio scriptorum medicorum, ac eorum, qui ex instituto praxi operam dederunt, et multa horum remediorum genera, literarum monumentis consignata, posteritati reliquerunt, manifestissime declarat, ad quos horum cupidos remittimus.

XVIII.

Atque haec habuimus, quae de balneis Veterum valetudinis causa adhibitis, occasione citati supra loci Horatiani, exponeremus, quorum usus, et consuetudo, nostra etiamnum aetate per frequens est, et a periculosis morbis, reliqua remedia sero, vel nunquam, admittentibus, aegrotantes exemerunt. Quod demirandum non est, quoniam ea medicamentorum auxilia, quae nobis natura fert, vel gignit, illis, quae ars, omni etiam adhibita industriae contentione, elaborat, et conficit, multis modis antecellunt, et feliciter in sanandis morbis exitum habent. Ut propterea Galenicam curandi rationem chemici non adeo proscribere, et sua per artem confecta remedia, ac arcanas auri, argentique, tincturas, vel aura potabilia, istis anteponere debeant, utpote quae nihil aliud sunt, quam quaedam solutiones superficiariae, et tincta menstrua, adeoque hoc commodi habent, ut crumenam quidem, (nam propter colorum elegantiam magno veneunt,) locupletent, praesentem vero valetudinem neque tueri, neque labefactam instaurare possunt. Esto vero, quod aliquid auxilii attulisse visa sint, hoc profecto in eo constitit, ut illis, qui huiusmodi auris potabilibus delectati sunt, et multum tribuerunt, viam communierint, qua ex hac mortalitate, quae plena est calamitatum, ab omni morborum, et miseriarum, genere erepti, et sic satis pretioso viatico instructi, in aeternas sedes citius, quam opinati sunt, proficisci potuerint. Legatur hanc in rem Ludovici

vici Diff. I. Pharm. moderno seculo applicandae. Constitit ergo nulli via nota magno. Et retulit mihi aliquando medicus, scribit Barthol. de Moor Cogit. de instaur. med. L.III. qui in chemicis experimentis multum operae posuerat, quique impostorum technas plures detexerat, sese, valere iussis hisce remediis, iam longe felicius, et tutius, praxin exercere, vegetabilia in primis in usum vocando. Idem quoque de medicis Indis, apud quos tamen artificiosa metallorum praeparatio valde viget, commemorat, et sese ex relatu ex India reducum cognovisse, ait, non nisi vegetabilia, et quidem felicissime, ab illis in usum vocari. Atque his de causis motus videtur celebris quidam medicus Britannus, religione prope Iudaeus, lectione librorum tanquam Arabs, ut dicere solitus sit, medicos Europaeos esse quidem viros doctos, sed non nosse particulares curationes morborum, adeoque similes esse episcopis, ligandi, et solvendi, claves habentibus, et nihil amplius. Verulam. de augment. scient. p. m. CIX. Vt adeoque huiusmodi tincturarum confectores fato Tantali uti videantur, de quo Homerus Odyss. A. et Euripides in Oreste, commentantur, eum perpetua siti divexari, et in aqua esse perpetuo, quae usque ad mentum assurgit, sed quoties labris attingere eam conatur, illa statim refugit; quod ipsum faciunt varia fructuum genera, quorum desiderio semper discruciat. Conf. Boyle in Chemicista Sceptico, et Erasmus in encomio Moriae. quo, quid lucri ex confectione horum remediorum in artifices redundat, exponit, cuius verbis etiam finiamus. Ad quos, pergite ille, mihi quam proxime videntur accedere,

dere, qui novis, et arcanis, rerum species vertere moliuntur, ac terra, marique, quintam quandam essentiam venantur. Hos adeo lactat mellita spes, ut neque laborum, neque impensarum, unquam poeniteat, miroque ingenio semper aliquid excogitant, quo se denuo fallant, sibique ipsis gratam faciant imposturam, donec, absumentis omnibus, non sit, quo iam fornaculam instruant. Non desinunt tamen iucunda somniare somnia, ceteros pro viribus ad eandem felicitatem animantes. Cumque iam prorsus omni spe destituuntur, superest tamen una sententia, abunde magnum solamen, in magnis et voluisse, fat est. Novissime illud adhuc moneri refert, quaedam errata ex incuria irrepsisse, et ita mendanda esse, ut pro commemorati, legatur commemorat, pro cotice, scribatur codice, et si fortasse unum, aut alterum erit, in quo vel literae deletae, retentae, vel retinendae, abiectae, vel commutatae sunt, quae ut emendet benevolus lector, per officiose rogatur,

I.

Qualis terra, tales aquae, quae eandem interluunt, et tales fructus, qui in illa proveniunt.

II.

Acidum catholicum per terrae meatus fluens, et salia, ac metalla, arrodens, est commentum.

III.

Vt ignis actualis subterraneus nullus, ita nullae lucernae perpetuo ardentes.

IV.

Quandoque thermae intereunt, quandoque novae oriuntur.